

LES ÉCONOMISTES ATTERRÉS

SIGNER LE MANIFESTE | ADHÉRER | NOUS CONTACTER | NEWSLETTER |CONNEXION

Rechercher sur le site

Nous pensons que d'autres politiques économiques sont possibles. Entrez dans le débat citoyen avec nous.

Nous, les Atterrés | Notre Manifeste | Nos publications | Notre agenda | Dans les médias

TRANSLATE

Qui sommes-nous ?

Frédéric Lordon

Frédéric Lordon est économiste. Il est directeur de recherche au CNRS et chercheur au ...

27 Octobre 2011 - 12:50 par Les Économistes Atterrés

Like 2,3k Tweet 28 Share 263

C RISE ET DETTE EN EUROPE : 10 FAUSSES EVIDENCES, 22 MESURES EN DEBAT POUR SORTIR DE L'IMPASSE

Introduction

La reprise économique mondiale, permise par une

Manifeste d'économistes atterrés

МАНИФЕСТ НА УЖАСЕНИТЕ ИКОНОМИСТИ

„НОВО ВРЕМЕ“ ПРЕДСТАВЯ

За разпространение и подписка
<http://www.atterres.org/manifeste>

КРИЗА И ДЪЛГОВЕ В ЕВРОПА - **10 ФАЛШИВИ ОЧЕВИДНОСТИ, РАЗИСКВАНЕ НА 22 МЕРКИ ЗА ИЗЛИЗАНЕ ОТ БЕЗИЗХОДИЦАТА**

Въведение

Възстановяването на икономическата активност в света – резултат от инжектирането на колосални публични средства в икономическата сфера (от Съединените щати до Китай) е крехко, но реално. Един-единствен континент остава встриани – Европа.

Бръщането към икономически растеж вече не е неин политически приоритет. Тя е тръгнала по друг път – пътя на борбата срещу публичните дефицити.

Вярно е, че в Европейския съюз тези дефицити са високи – средно 7% през 2010 г., но са госта по-ниски от отчетемените 11% в Съеди-

Les Économistes Atterrés | № | X

www.atterres.org

iGoogle Google Преводач Facebook (1) Следете във Face... Русо-Български и Б... Български тълковен ... Информационна аген... Ново Време - списани... Други отнетки

SIGNER LE MANIFESTE ADHÉRER NOUS CONTACTER NEWSLETTER CONNEXION Rechercher sur le site

Like 2.8k

Nous pensons que d'autres politiques économiques sont possibles. Entrez dans le débat citoyen avec nous.

[Nous, les Atterrés](#) [Notre Manifeste](#) [Nos publications](#) [Notre agenda](#) [Dans les médias](#)

Nos Actualités

Les Economistes atterrés mettent en garde contre le Traité Budgétaire

18 Septembre 2012 par Les Économistes Atterrés dans Article

Nous intervenons ici, en tant qu'économistes, pour mettre en garde contre les dangers que comporte le Traité sur la stabilité, la coordination et la gouvernance de l'Union économique et monétaire...

Lire la suite

La crise espagnole

18 Septembre 2012 par Philippe Légé dans Article

Qui sommes-nous ?

 Dominique Plihon
Dominique Plihon est professeur à l'université Paris XIII. Se rattachant au courant...

[Suivre @atterres](#) 2 957 abonnés

Nous sommes économistes et nous

Други икономически политики са възможни. Включете се в гражданските дебати!

„Смятаме, че други икономически политики са възможни, включете се в гражданските дебати с нас“. Това е мотото на сайта www.atterres.org, където е публикуван и открит за под-

писване Манифест на ужасените икономисти.

Кои са те?

През есента на 2010 г. Филип Асенази (от Национален център за на-

нениите щати. Докато някои североамерикански щати с по-голяма икономическа тежест, отколкото Гърция (Калифорния например), са почти в състояние на фалит, финансовите пазари се впуснаха в спекула с държавния дълг на европейските страни, най-вече на страните от Южна Европа. Всъщност Европа се хвани в собствения си институционален капан: държавите са задължени да взимат заеми от частни финансово институции, които получават евтини ликвид-

учни изследвания — CNRS, Парижка школа по икономика), Тома Кутро (Научен съвет на Асоциацията за облагане на финансовите транзакции в полза на гражданите — Attac), Андре Орлеан (CNRS, Висше училище за социални науки — EHESS, председател на Френската асоциация по политикономия), Анри Стердиняк (Френска обсерватория на икономическите конюнктури — OFCE) разработват и първи подписват Манифест на ужасените икономисти. Целта им е да анализират десетте несъстоятелни постулата на неолибералната доктрина, от които се ръководят икономическите политики в Европа. В същото време те подлагат на обсъждане 22 алтернативни мерки за справяне с кризата и промяна на икономическия модел в Европа и света.

На господството на финансовите пазари и либералните структурни реформи, които орязват социалните разходи и засилват неравенства и нестабилността, икономистите, ужасени от подчиняването на подобен род политики, противопоставят идеята за ново европейско изграждане, основаваща се на солидарността между народите, което да развие един наистина социален модел и да хармонизира икономическите и социалните системи.

На 22 февруари 2011 г. е основана асоциацията „Ужасените икономисти“, чиято цел е да насърчава демократичните обществени разисквания по организацията на икономическата и социалната дейност, да предоставя трибуна за предлагане на алтернативни решения, да изтъква необходимостта от нова икономическа политика, позволяваща създаване на качествени работни места, благоприятстваща социалното сближаване и пълната заетост и отговаряща на предизвикателствата на екологичната криза.

За постигане на тези цели „Ужасените икономисти“ организират работни комисии, конференции и различни публични изяви, публикуват информационни бюлетини, статии, трудове, участват активно в Интернет пространството.

Четиридесет и пъти основоположници на идеята са подкрепени както от редица икономисти, така и от хора с различни професии и квалификации, подкрепящи тезата, че световната икономика трябва да се освободи от логиката на неолиберализма. Към момента над 6500 души от цял свят са подписали Манифеста. Подписката, към която може да се присъедини всеки, който споделя тези възгледи, е на адрес: <http://www.atterres.org/manifeste>.

НВ

ност от Европейската централна банка. Следователно ключът на финансирането на държавите се държи от пазарите. При това положение липсата на европейска солидарност открива поле за спекула, още повече че рейтинговите агенции допринасят за разпалване на недоверието.

Едва след понижаване на рейтинга на Гърция от страна на агенция „Мусис“ европейските ръководители отново заговориха за

„нерационалност“ – термин, използван в началото на кризата с високорисковите ипотечни кредити (събррайм). Сега открихме също, че Испания е много по-застрашена заради уязвимостта на своя модел на растеж и банковата си система, отколкото заради публичната си задолжност.

С цел „*успокояване на пазарите*“ импровизирано беше създаден Фонд за стабилизиране на еврозоната, а европейските страни приемаха драстични, често непремислени планове за съкращаване на публичните разходи. Най-напред бяха засегнати държавните служители, включително във Франция, където увеличаването на удръжките за пенсия представлява скрито намаляване на заплатите им. Броят на държавните служители намалява навсякъде, създавайки заплаха за обществените услуги. Социалните придобивки – от Холандия до Португалия, като се мине през Франция, с настоящата пенсионна реформа се орязват значително. През следващите години безработицата и несигурността на трудовия пазар положително ще нараснат. Тези мерки са безотговорни от политическа и социална гледна точка, та гори и в чисто икономически аспекти.

Тази политика, която само временно укроти спекулата, предизвика изключително отрицателни социални последици в редица европейски страни, най-вече сред младежите, хората на труда и най-уязвимите слоеве на населението. С времето тя ще изостри напреженията в Европа и ще застраши самото европейско изграждане, което има далеч по-широк обхват от обикновен икономически проекти. В Европа се предполага, че икономиката трябва да е в услуга на изграждането на демократичен, мирен и обединен континент. Вместо това навсякъде се налага своеобразна диктатура на пазарите, днес особено в Португалия, Испания и Гърция – три страни, които бяха диктатури до началото на 70-те години на XX век, т.е. само допреди четиридесет години.

Независимо дали се аргументира като желание за „*успокояване на пазарите*“ от страна на изплашени управници или като претекст за налагане на решения, продуктувани от идеологически съображения, подчиняването на тази диктатура е неприемливо, още повече че нейната икономическа неефективност и разрушителен в политическо и социално отношение потенциал са категорично доказани. Именно по тази причина във Франция и Европа е необходимо да се организират същински демократични дебати за избор на икономическа политика. Повечето икономисти, участващи в публичните дебати, се мъчат да обосноват или оправдаят като разумен подхода на политиците за подчинение на изискванията на финансовите пазари. Вярно е, че

навсякъде държавната власт бе принудена да прилага импровизирано кейнсиански планове за оживление на икономиката, понякога гори да национализира временно някои банки. Но тя се стреми бързо да затвори тази скоба. За единствено легитимна все още се смята неолибералната схема, въпреки очевидните ѝ неуспехи. Основана върху хипотезата за ефективност на финансовите пазари, тя повелява намаляване на публичните разходи, приватизиране на обществени услуги, освобождаване на пазара на труда, либерализация на търговията, финансовите услуги и капиталовите пазари, засилване на конкуренцията навсякъде и по всяко време.

Като икономисти, ние сме ужасени от факта, че тези политику са все още на дневен ред и че техните теоретични основи не са поставени под съмнение. А излаганите от тридесет години насам аргументи в подкрепа на прилаганите европейски икономически политики са отречени от фактите. Кризата показва наяве догматичния и необоснован характер на повечето от привидностите, преповтаряни до втръсване от управляващите и техните съветници. При разглеждане на въпросите за ефективността и рационалността на финансовите пазари, за необходимостта от свиване на разходите с цел намаляване на държавния дълг или за укрепване на Пакта за стабилност е необходимо тези фалшиви очевидности да бъдат подлагани на критичен анализ и да се подчертава възможността от прилагане на различни варианти на икономическа политика. Други алтернативи са възможни и желателни, при условие че най-напред бъде разхлабено „менгемето“, с което финансата индустрия притиска държавните политики.

По-долу правим критичен анализ на десетте постулата, които продължават да възхновяват всекидневно решенията на публичните власти навсякъде в Европа, въпреки че тяхната несъстоятелност бе нагледно доказана от финансата криза и нейните последици. Става дума за фалшиви очевидности, обосноваващи погрешни и неефикасни мерки, срещу които ние поставяме на разискване гвадесет и две контрапредложения. Не всички от тях се споделят единодушно от подписалите настоящия текст, но те трябва да бъдат сериозно взети предвид, ако искаме да изведем Европа от безизходицата.

Фалшива очевидност № 1: финансовите пазари са ефективни

Днес пред всички наблюдатели се очертава един факт – първостепенната роля, която играят финансите пазари във функционирането на икономиката. Това е резултат от дълга еволюция, която

започна в края на седемдесетте години. Както и да я разглеждаме, тази еволюция бележи дълбок разрыв, както количествен, така и качествен, в сравнение с предишните десетилетия. Под натиска на финансовите пазари цялостната регулатация на капитализма бе трансформирана из основи, пораждащи безprecedентна форма на капитализъм, която някои нарекоха „*патrimonиален капитализъм*“, „*финансов капитализъм*“ или „*неолиберален капитализъм*“.

Тези промени намериха своето теоретично оправдание в хипотезата за информационна ефективност на финансовите пазари. Според тази хипотеза е важно да се развиват финансовите пазари, да им се осигури възможност да функционират колкото се може по-безпрепятствено, тъй като те представляват единствения механизъм за ефикасно вложение на капитала. Политиките, провеждани упорито от тридесет години насам, съответстват на тази препоръка. Целта беше да се изгради световно интегриран финансова пазар, на който всички действащи лица (предприятия, домакинства, държави, финансови институции) да могат да обменят ценни книжа от всякакви категории (акции, облигации, дългове, деривати, валута) с всякакъв матуритет (дългосрочни, средносрочни, краткосрочни). Финансовите пазари заприличаха на „*съвършения пазар*“ от учебниците – икономическото говорене създаде своя реалност. След като пазарите ставаха „*все по-съвършени*“ от гледна точка на доминиращата икономическа теория, анализаторите повярваха, че финансовата система е вече много по-стабилна, отколкото в миналото. Това като че ли бе потвърдено от „*голямата умереност*“ – период на икономически растеж без повишение на заплатите, характерен за Съединените щати между 1990 и 2007 г.

И до ден днешен Г-20 продължава да поддържа идеята, че финансовите пазари са добрият механизъм за влагане на капитали. Първенството и интегритетът на финансовите пазари остават крайна цел, към която е насочена неговата нова финансова регулатация. Кризата се интерпретира не като неизбежен резултат от логиката на нерегулираните пазари, а като последица от нечестното поведение и безотговорността на някои финансови играчи, недостатъчно контролирани от публичната власт.

Кризата обаче дойде, за да покаже, че пазарите не са ефективни и не позволяват ефикасно вложение на капитали. Този факт има огромни последици за регулатията и икономическата политика. Теорията на ефективността почива на идеята, че инвеститорите търсят и намират възможно най-надеждната информация за стойността на различните проекти, които се конкурират за финансира-

не на пазара. Ако се вярва на тази теория, цената, която се формира на даден пазар, отразява мнението на инвеститорите и обобщава цялата налична информация: тя следователно е правилна оценка на реалната стойност на ценните книжа. Предполага се, че тази стойност концентрира цялата информация, необходима за насочване на икономическата дейност, оттам и на обществения живот. По такъв начин капиталът се инвестира в най-рентабилните проекти и изоставя най-нефикасните. Такава е централната идея на тази теория: финансовата конкуренция води до формиране на точни цени, които представляват надежден сигнал за инвеститорите и ефикасно насочват икономическото развитие.

Но кризата го ѝде да потвърди различните критични изследвания, които оспорваха тази теза. Финансовата конкуренция не формира непременно точни цени. Още по-лошо – финансовата конкуренция е често дестабилизираща и води до прекомерна и неразумна еволюция на цените – създаването на финансови балони.

Основната грешка на теорията за ефективност на финансовите пазари е, че по отношение на финансовите продукти прилага общайната теория, валидна за обикновените стоки. При последните конкуренцията е отчасти саморегулираща поради това, което наричаме „закон“ за търсенето и предлагането – когато цената на дадена стока расте, производителите ще увеличат предлагането, а купувачите ще намалят търсенето; цената съответно ще спадне и ще се установи на равнище, близко до точката на равновесие. С други думи, когато цената на дадена стока расте, коригиращите сили ще са насочени към спиране и обръщане на тенденцията към покачване. Конкуренцията поражда това, което наричаме „негативна обратна връзка“ – коригиращи сили, които са насочени в обратна посока на първоначалната тенденция. Идеята за ефективност е породена от пряко пренасяне на този механизъм върху финансия пазар.

Но при последния ситуацията е съвсем различна. Когато цената расте, често се наблюдава не намаляване, а увеличаване на търсенето! И наистина, увеличена цена означава увеличена рентабилност за притежателите на ценните книжа като последица от реализирана принадена стойност. Увеличената цена привлича нови купувачи, което още повече увеличава първоначалния ръст. Перспективата за бонуси кара брокерите да засилват още повече тенденцията. Така се стига до непредвидения, но неизбежен инцидент, предизвикващ промяна на прогнозите в обратна посока и финансов крах. Това явление, достойно за обвързка на Панюрж, е процес на „позитивни обра-

тни връзки“, който засилва дисбаланса. Това е спекулативен балон – кумулативен ръст на цените, който сам подхранва себе си. Този процес не формира точни цени, а напротив – неадекватни цени.

Следователно господстващото положение, заемано от финансовите пазари, не може да осигури ефикасност. Нещо повече – то е постоянен източник на нестабилност, както ясно показва непрекъснатата серия от балони, която наблюдаваме от 20 години насам: Япония, Югоизточна Азия, Интернет, бързо развиващи се пазари, недвижими имоти, секюритизация. Финансовата нестабилност се проявява чрез силни колебания на обменните курсове и борсовите цени, без връзка с фундаменталните икономически показатели. Тази нестабилност, породена от финансия сектор, се разпростира върху реалната икономика чрез множество механизми.

За намаляване на неефективността и нестабилността на финансовите пазари, предлагаме четири мерки:

Мярка №1 – стриктно обособяване на финансовите пазари и дейността на финансовите играчи, забрана банките да спекулират за своя сметка с цел избягване разпространението на балоните и фалитите.

Мярка №2 – намаляване на ликвидността и дестабилизиращата спекула чрез контрол върху движението на капитали и налагане на такси върху финансовите транзакции.

Мярка №3 – ограничаване на финансовите транзакции до ниво, съответстващо на нуждите на реалната икономика (например: застраховка срещу неплатежоспособност – CDS, единствено за притежателите на застрахованци ценни книжа и т. н.).

Мярка №4 – определяне на таван на заплатите на брокерите.

Фалшива очевидност №2: финансовите пазари благоприятстват стопанския растеж

Финансовата интеграция доведе властта на финансите до кулминация поради това, че обединява и централизира капиталистическата собственост на световно равнище. Именно тя определя днес нормите за рентабилност, отнасящи се за всички капитали. Проектът имаше за цел пазарното финансиране да замени банковото финансиране на инвестициите. Но той всъщност се провали, тъй като днес общо взето предприятията финансирамт акционерите, а не обратното. Същевременно управлението на предприятията претърпя дълбоки промени, за да постигне нормите за рентабилност, на-

лагани от пазара. Нарасналата роля на акционерската компонента доведе до ново съващане за предприятието и неговите мениджъри като работещи изключително в услуга на акционерите. Изчезна идеята за общ интерес на всички участници, допринасящи за дейността на предприятието. Първостепенна задача на ръководителите на предприятието, котирани на борсата, е да задоволят стремежа за обогатяване на акционерите и само това. Така те престават да бъдат наемни служители, както показва и прекомерният ръст на техните възнаграждения. Съгласно теорията за „агентския модел“ целта е да се постигне сходство на интересите на ръководителите на предприятието и на акционерите.

Възвращаемост на собствения капитал (ROE – Return on Equity) от 15% до 25% е вече норма, която финансовата власт налага на предприятията и наемните работници. Инструмент на тази власт е ликвидността, позволяваща на капитали, чието използване е незадоволително, във всеки момент да се пренасочат другаде. Изправени пред тази власт, наемните работници и политическите институции са разединени и поставени в неравностойно положение. Тази липса на равновесие води до неразумни претенции за печалба, които спъват стопанския растеж и причиняват постоянно задълбочаване на разликата в доходите. От една страна, изискванията за печалба силно помискат инвестициите – колкото изискваната рентабилност е по-висока, толкова по-трудно се намират достатъчно ефективни проекти за постигането ѝ. Размерът на инвестираните капитали остава на исторически ниско ниво в Европа и Съединените щати. От друга страна, тези изисквания водят до постоянен натиск за намаляване на заплатите и покупателната способност, което се отразява неблагоприятно върху търсенето. Едновременно възприране на инвестициите и потреблението води до слаб растеж и ендемична безработица. Тази тенденция бе смекчена в англосаксонските страни посредством нарастващото задължняване на домакинствата и чрез финансови балони, създаващи фиктивно богатство, което позволява увеличаване на потреблението без ръст на заплатите, водещо в края на краищата до фалити.

За предотвратяване на отрицателните последици на финансовите пазари върху стопанската дейност поставяме на разискване три мерки:

Мярка №5 – значително укрепване на силите за противодействие в предприятието с цел да се задължат ръководствата да взимат предвид интересите на всички заинтересовани страни.

Мярка №6 – значително увеличаване на облагането на най-висо-

ките доходи, за да се обезсмисли надпреварата за постигане на непосилна рентабилност.

Мярка №7 – намаляване на зависимостта на предприятието от финансовите пазари чрез развиwanе на политика за публично кредитиране (с преференциални условия за приоритетни в социално и екологично отношение дейности).

Фалшивата очевидност № 3: пазарите са добри индикатори за платежоспособността на държавите

Според привържениците на тезата за ефективност на финансовите пазари, при оценка на риска от предоставяне на кредити на дадена държава, пазарните оператори взимат предвид обективното състояние на публичните ѝ финанси. Да разгледаме примера с гръцкия дълг: за оценка на ситуацията финансовите оператори и областните за вземане на решения се опират единствено на финансовите анализи. Така например, когато лихвеният процент, изискван от Гърция, нарасна до над 10%, всички заключиха, че рисковът от неплатежоспособност е голям – щом инвеститорите налагат подобна рискова премия, това означава, че опасността е изключително голяма.

Това е сериозна грешка, като се има предвид същинската природа на оценката от страна на финансия пазар. Последният не е ефективен и често формира цени, лишени от всяка връзка с фундаменталните принципи на икономиката. При това положение анализът на дадена ситуация е неразумно да почива единствено на финансова оценка. Оценката на стойността на дадена ценна книга не е сравнима с измерването на обективна величина, като например тежестта на предмет. Ценната книга е право на бъдещ доход – за да се определи неговата стойност, е необходимо да се предвиди бъдещето. Това е въпрос на преценка, а не на обективно измерване, тъй като в дадения момент бъдещето по никакъв начин не е предопределен. На пазара на ценни книжа оценката съответства на това, което операторите смятат, че ще се получи в бъдеще. Финансовата стойност е резултат от преценка, от вярване, от залог в бъдещето – нищо не гарантира, че оценката на финансия пазар е за предпочитане пред другите форми на оценяване.

На всичкото отгоре финансовата оценка не е неутрална – тя оказва въздействие върху измервания обект, ангажира и изгражда бъдещето, за което само предполага. Това позволява рейтинговите агенции да допринасят съществено за определяне на лихвените про-

центи на облигационните пазари, като присъждат оценки, отличаващи се с голяма доза субективност, гори със стремеж за подхранване на нестабилността – източник на спекулативни печалби. Като понижавам рейтинга на дадена държава, те увеличават лихвения процент, изискван от финансовите играчи за придобиване на ценни книжа от държавния ъзлг на съответната държава, и по таък начин увеличават риска от фалит, който самите те са оповестили.

За да се намали въздействието на психологията на пазарите върху финансирането на държавите, поставяме на разискване две мерки :

Мярка №8 – на рейтинговите агенции не бива да се позволява да въздействат произволно върху лихвените проценти на облигационните пазари, понижавайки рейтинга на държавите. Тяхната дейност трябва да бъде регламентирана, като се изисква оценката им да бъде резултат от прозрачен икономически анализ.

Мярка №8а – да се освободят държавите от заплахата на финансовите пазари, като се гарантира изкупуването на държавните ценни книжа от Европейската централна банка.

***Фалшивата очевидност № 4:
нарастването на държавния ъзлг е резултат
от прекомерни разходи***

Мишел Пебро – един от „кръстниците“ на френската банка, описва през 2005 г. в един от поръчаните му официални доклади как Франция е хваната за гърлото от държавния си ъзлг и жертва бъдещите си поколения, като допуска непремерени социални разходи. Държава, потънала в ъзлове, подобно на баща алкохолик, който пие повече, отколкото му позволяват доходите – такава е картината, разпространявана обикновено в уводните статии на повечето весници. Всъщност обаче констатираният от скоро експлозивен ръст на държавния ъзлг във Франция и по света се дължи на съвсем други причини – на плановете за спасяване на финансния сектор и най-вече на рецесията, предизвикана от банковата и финансовата криза, започната през 2008 г. Средният публичен дефицит в еврозоната възлизаше на само 0,6% от БВП през 2007 г., но кризата предизвика нарастването му на 7% през 2010 г. Същевременно държавният ъзлг се увеличи от 66% на 84% от БВП.

Вярно е, че нарастването на държавния ъзлг на Франция и на голям брой европейски държави започна с умерени темпове още преди рецесията. Причина за това не е ръстът на публичните разходи (напротив, като процент от БВП те са стабилни или намаляват в

Европейския съюз от началото на 90-те години насам), а най-вече спадът на публичните приходи поради слабия стопански растеж през периода и фискалната контрапреволюция, извършвана от повечето правителства от десетцети и пет години насам. Разглеждана в по-дългосрочен аспект, фискалната контрапреволюция непрекъснато подхранваше ръста на дълга в периодите между отделните рецесии. Във Франция например неотдавнашен парламентарен доклад отчита, че приемите решения за намаляване на данъчната тежест между 2000 и 2010 г. са стрували 100 милиарда евро, без да се смята цената на освобождаване от социални удръжки (30 милиарда) и други „фискални разходи“. Предвид липсата на фискална хармонизация, европейските държави се впуснаха във фискална конкуренция, намалявайки корпоративния данък, данъка върху високите доходи и имотния данък. Макар относителната тежест на тези датерминанти да варира в различните страни, почти всеобщото увеличение на публичните дефицити и на коефициента на задължнността на държавите в Европа през последните тридесет години не се дължи главно на отклонение от нормата на публичните разходи. Тази диагноза отваря естествено други възможности за решения освен вечно преповтаряните призиви за намаляване на публичните разходи.

За да се възстанови информираното публично разискване на източниците на задължняване и съответните средства за преодоляването му, поставяме на обсъждане следното предложение:

Мярка № 9 – извършване на публичен и гражданско общ на държавния дълг с цел установяване на източниците му и определяне на основните притежатели на ценни книжа по дълга и тяхната стойност.

***Фалшива очевидност №5:
необходимо е да се намалят разходите,
за да се намали държавният дълг***

Макар нарастването на държавния дълг да се дължи отчасти на увеличението на публичните разходи, орязването на последните не би спомогнало непременно за решаването на въпроса. Динамиката на държавния дълг няма голяма прилика с дълга на едно домакинство – макроикономиката не се свежда до икономиката на домакинствата. Динамиката на дълга зависи от няколко фактора: нивото на началния дефицит, а също и разликата между лихвения процент и номиналния темп на стопански растеж.

Ако последният е по-нисък от лихвения процент, дългът ще расте механично поради ефекта „снежна топка“ – сумата на лихвите расте, както и общият дефицит (включително лихвите по дълга). Така в началото на 90-те години политиката за силен франк, провеждана от Береговоа, продължи да се прилага въпреки рецесията от 1993-1994 г. и доведе до лихвен процент, трайно по-висок от темпа на стопански растеж, което обяснява резкия скок на държавния дълг на Франция през този период. Същият механизъм позволява да се обясни увеличаването на дълга през първата половина на 80-те години под въздействието на неолибералната революция и на политиката на високи лихвени проценти, провеждана от Роналд Рейгън и Маргарет Тачър.

Но самият темп на стопански растеж не е независим от публичните разходи – в краткосрочен аспект стабилизирането на публичните разходи намалява дълбочината на рецесията („автоматични стабилизатори“); в дългосрочен аспект публичните инвестиции и разходи (образование, здравеопазване, наука, инфраструктура.) стимулират растежа. Погрешно е да се твърди, че всеки публичен дефицит увеличава със същата сума държавния дълг или че всяко съпъване на дефицита позволява съответно да се намали дългът. Ако намаляването на дефицита възприра икономическата активност, дългът още повече ще нарасне. Либералните коментатори се аргументират с факта, че някои страни (Канада, Швеция, Израел) рязко преразглеждаха публичните си разходи през 90-те години и незабавно след това постигнаха мощно възстановяване на растежа. Но това е възможно само ако преструктурирането на разходите се извърши в отделна страна, която незабавно възстановява конкурентоспособността си в сравнение със своите конкуренти. Това, което очевидно забравят привържениците на европейското преструктуриране, е, че основни клиенти и конкуренти на европейските страни са другите европейски страни, като в общи линии ЕС не е особено отворен на вън. Едновременно и масово намаляване на публичните разходи във всички държави-членки на ЕС може само да задълбочи рецесията и съответно да увеличи още повече държавния дълг.

За да предотвратим преразглеждане на публичните разходи, което би довело до социална и политическа катастрофа, поставяме на разискване следните две мерки:

Мярка №10 – да се запази, гори увеличи, нивото на социална застраховка срещу безработица, жилищно настаняване...).

Мярка №11 – да се увеличат бюджетите на образоването и науката, както и инвестициите в екологията, с цел създаване на усло-

вия за устойчив растеж, позволяващ голямо понижаване на безработицата.

***Фалшива очевидност №6:
държавният дълг прехвърля финансовите последици
от нашата разточителност върху внуците ни***

Съществува и друго погрешно твърдение, което смесва икономиката на домакинствата с макроикономиката. Според него държавният дълг представлявал прехвърляне на богатство в ущърб на бъдещите поколения. Държавният дълг действително представлява механизъм за трансфер на богатство, но най-вече от обикновените данъкоплатци към рентиерите.

По силата на логика, която рядко се потвърждава от практиката и според която намаляването на данъците стимулира растежа и води в крайна сметка до увеличаване на публичните приходи, европейските държави от 1980 г. насам подражават на Съединените щати, като се надпреварват да определят все по-ниски данъци. Многократно бяха понижавани данъци и социални вноски (върху корпоративната печалба, върху високите доходи, върху имуществото, социалните вноски за сметка на работодателите и пр.), но ефектът върху стопанския растеж е госта съмнителен. Тези антипреразпределителни фискални мерки влошиха едновременно и кумулативно социалните неравенства и публичния дефицит.

Подобни фискални политики принудиха публичните администрации да задълъжнеят към състоятелните семейства и финансовите пазари, за да могат да финансирам тaka създавените дефицити. Получи се „*ефект джакпот*“ – с парите от икономисаните данъци богатите успяха да придобият ценни книжа (носещи лихва) от държавния дълг, емитирани за финансиране на публичния дефицит, предизвикан от намаляването на данъците. Във Франция обслужването на държавния дълг струва 40 милиарда евро годишно, почти колкото приходите от данък общ доход. Брилянтното провеждане на маневрата се подсили и от успешното убеждаване на населението, че държавният дълг е нараснал по вина на чиновниците, пенсионерите и болните.

Следователно увеличаването на държавния дълг в Европа и Съединените щати не е резултат от експанзионистични кейнсиански политики или от разточителни социални политики, а по-скоро от политика в полза на привилегированите слоеве – „*фискалните разходи*“ (намаления на данъци и социални вноски) увеличават разполага-

мите доходи на най-малко нуждаещите се, които могат да увеличат капиталовложенията си, по-специално в съкровищни бонове, носещи лихви, плащани с данъците, удържани от всички данъкоплатци. В резултат се получава механизъм за обратно преразпределение – от народните към състоятелните класи чрез държавния дълг, който при всички случаи носи рента на частни лица.

За справедливо възстановяване на баланса на публичните финанси в Европа и Франция поставяме на разискване следните две мерки:

Мярка №12 – га се възстанови силно преразпределящият характер на преките данъци върху доходите (премахване на данъчните отстъпки, създаване на нови стъпки в данъчната скала и увеличаване на ставките на данък общ доход...).

Мярка №13 – премахване на въведените за предприятията данъчни отстъпки, които нямат достатъчен ефект върху заетостта.

***Фалшива очевидност №7:
необходимо е да възстановим доверието на финансовите
пазари, за да финансираме държавния дълг***

На световно ниво нарастването на държавните дългове трябва да се анализира в съотношение с развитието на финансовите пазари. През последните тридесет години благодарение на тоталната либерализация на движението на капитали финансите значително увеличиха влиянието си върху икономиката. Големите фирми прилягват все по-малко до банкови кредити и все повече до финансовите пазари. Домакинствата също отбелязват как растяща част от техните спестявания се влива във финансовите пазари за пенсии чрез различни видове капиталовложения или в някои страни посредством финансирането на жилището им (ипотечни кредити). Управляващите портфейли се стремят да разнообразят риска и залагат не само на частни, но и на държавни ценни книжа. Те са лесно достъпни на пазара, тъй като правителствата прилагат политика, водеща към увеличение на дефицита: високи лихвени проценти, данъчни облекчения, насочени към високите доходи, масово стимулиране на спестовността на домакинствата за благоприятстване на пенсионните режими чрез капитализация и т.н.

В рамките на ЕС финансиаризацията на държавния дълг е записана в договорите: след Маастрихт на централните банки се забранява да финансират пряко държавите, които са длъжни да взимат заеми на финансовите пазари. Тази „парична репресия“ съпътства „финансовата либерализация“ и е точно обратна на политиките

на „финансова репресия“ (грастично ограничаване на свободата на действие на финансите) и „парична либерализация“ (след края на златния еталон), възприети след голямата криза от 30-те години на ХХ век. Целта е държавите, за които се предполага, че по природа са прекомерно разточителни, да бъдат подложени на дисциплината на финансовите пазари, за които се предполага, че по природа са ефективни и всезнаещи.

В резултат на този доктринерски похват Европейската централна банка (ЕЦБ) няма право да изкупува пряко държавни облигации, емитирани от европейските държави. Лишени от гаранция, че могат винаги да получат финансиране от Централната банка, страните от Южна Европа станаха жертвa на спекулативни атаки. Вярно е, че от няколко месеца насам, въпреки че досега е била безрезервно вярна на ортодоксалните схващания, ЕЦБ изкупува държавни облигации с пазарен лихвен процент, за да успокои напрежението на европейския облигационен пазар. Но не се знае дали това ще бъде достатъчно, в случай че кризата сълга се задълбочи и пазарната лихва полети нагоре. Тогава би било трудно да се поддържа този ортодоксален монетаризъм, лишен от сериозни научни основания.

За преодоляване на проблема с държавния дълг поставяме на разискване две мерки:

Мярка №14 – га се разреши на Европейската централна банка да финансира пряко държавите (или да задължава търговските банки да записват държавни облигации) с нисък лихвен процент, като по този начин отпусне менгемето, с което ги притискат финансовите пазари.

Мярка №15 – ако е необходимо, държавният дълг да бъде преструктуриран, като например се определи таван на обслужването на дълга до определен процент от БВП и като се диференцират кредиторите в зависимост от броя на притежаваните ценни книжа: най-големите рентиери (частни лица или институции) трябва да приемат значително удължаване на профила на дълга, докато частичното му или пълно анулиране. Необходимо е също да бъдат предоговорени прекомерните лихвени проценти по ценните книжа, емитирани от държавите в затруднение по време на кризата.

Фалшива очевидност №8: Европейският съюз бранит европейския социален модел

Европейското изграждане се явява противоречив процес. Съвместно съществуват две визии за Европа, които не смеят да се

сблъскат открито. Според социалдемократите Европа би трябвало да поощрява европейския социален модел – плод на постигнатия след Втората световна война социален компромис, с неговата социална закрила, обществени услуги и промишлени политики. Тя трябваше да изгради стена срещу либералната глобализация, да подкрепи и осигури жизненост и напредък на този модел. Европа трябваше да защити специфична визия за организацията на световната икономика – глобализация, регулирана чрез световни органи за управление. Трябваше да позволи на държавите членки да запазят високо ниво на публични разходи и на преразпределение, като осигури способността им да ги финансира чрез хармонизация на данъчното облагане на гражданиете, предприятията и доходите от капитал.

Но Европа не пожела да съхрани своята специфика. Доминиращата визия понастоящем в Брюксел и сред повечето национални правителства е, напротив, визия в полза на либерална Европа, чиято цел е да приспособи европейските общества към изискванията на глобализацията – европейското изграждане става повод за оспорване на европейския социален модел и за deregулация на икономиката. На Европейския единен пазар върховенството на правото на конкуренция спрямо националните регулатии и социалните права позволява да се упражнява по-голяма конкуренция на пазарите на стоки и услуги, да се намалява ролята на обществените услуги и да се създава конкуренция между европейските трудещи се. Социалната и фискалната конкуренция позволя да се намалят данъците, особено върху корпоративните и капиталовите доходи („*променливите основи*“), и да се упражни натиск върху социалните разходи. Европейските договори гарантират четири основни свободи: свободно движение на хора, стоки, услуги и капитали. Но свободното движение на капитали далеч не е запазено за вътрешния пазар, а се прилага за инвеститорите от цял свят, което налага европейските производители да се съобразяват с възвръщаемостта на капиталите на международно ниво. Европейското изграждане се оказва средство за налагане на неолиберални реформи на европейските народи.

Формирането на макроикономическата политика (независимост на ЕЦБ по отношение на политиката, Пакт за стабилност) е белязано от недоверие към демократично избраните правителства. Стремежът е държавите да бъдат лишени от всякааква автономия в областта на паричната политика, както и в областта на бюджета. Трябва да бъде постигнат балансирал бюджет; забранени са всякаакви самоволни мерки за стопанско оживление; необходимо е да

действа единствено „автоматическата стабилизация“. Не се прилага никаква обща конюнктурна политика в зоната, не се набелязват никакви общи цели в областта на растежа и заетостта. Различията в положението на отделните страни не се отчитат, тъй като пактът не се интересува нито от процента инфлация, нито от националния външнотърговски дефицит; целите по публичното финансиране не държат сметка за националните икономически ситуации.

Европейските инстанции се опитаха да подтикнат към структурни реформи (чрез Основни насоки на икономическата политика, Отворен метод за координация или Лисабонската програма) с дос-та променлив успех. Методът на разработването им не беше нито демократичен, нито мобилизиращ, а либералната им ориентация не съвпадаше непременно с политиките, провеждани на национално ниво, във връзка със съществуващото съотношение на силите във всяка отделна страна. Възприетата насока не доведе незабавно до блестящи успехи, които биха я легитимирали. Движението по пътя на икономическата либерализация бе оспорено (неуспех на групката „Болкенщайн“); някои държави се помъчиха да прилагат национален характер на индустриската си политика, а повечето се противопоставиха на поевропейчването на фискалната или социалната им политика. Социална Европа остана лишена от съдържание, единствено реално утвърждаване получи Европа на конкуренцията и финансите.

За да може Европа наистина да осигури развитието на европейския социален модел, поставяме на разискване следните две мерки:

Мярка №16 – га се преразгледа свободното движение на капитал и стоки между Европейския съюз и останалия свят, като при необходимост га се договорят многостранни или двустранни споразумения.

Мярка №17 – водеща нишка на европейското изграждане га бъде не политиката на конкуренция, а „хармонизацията, съпътствана от напредък“. Да се заложат общи цели със задължителен характер в областта на социалния прогрес, както и в макроикономическата област (Основни насоки на социалната политика).

Фалшива очевидност №9: еврото е щит срещу кризата

Еврото трябваше га бъде фактор за защита срещу световната финансова криза. В края на краищата премахването на несигурност-

та, свързана с обменния курс на националните валути, отстранява един значителен фактор на нестабилност. Но това въобще не се случи: Европа е по-тежко и по-продължително засегната от кризата, отколкото останалия свят. Това се дължи на самите начини на изграждане на валутния съюз.

От 1999 г. насам еврозоната отбеляза относително слаб растеж и увеличаване на различията между държавите членки в областта на растежа, инфлацията, безработицата и външнотърговския дисбаланс. Рамките на икономическата политика на еврозоната, която се стреми да налага сходни макроикономически политики за страни, намиращи се в различни ситуации, увеличи различията в растежа между държавите членки. В повечето страни, най-вече в най-големите, въвеждането на еврото не предизвика очакваното ускорение на растежа. В други растежът бе факт, но с цената на трудно поносими дисбаланси. Паричната и бюджетна строгост, подсилени от еврото, позволи цялата тежест на преустройството да бъде прехвърлена върху труда. Насърчени бяха гъвкавостта на трудовия пазар и икономията в областта на заплатите, намаля частта на трудовото възнаграждение в общата сума на доходите, задълбочи се неравенството.

Тази надпревара в снижаването на социалните разходи бе спечелена от Германия, която успя да натрупа значителни търговски излишъци за сметка на съседите си и най-вече на собствените си наемни работници и служители, като наложи понижаване на цената на труда и ограничаване на социалните придобивки. Това и дава търговско предимство пред съседите ѝ, които не успяха да притиснат толкова тежко трущите се. Германският търговски излишък спъва растежа на другите страни. Бюджетният и търговският дефицит на едните е за сметка на излишъците на другите. Държавите членки не бяха способни да дефинират координирана стратегия.

Еврозоната по принцип трябваше да бъде по-малко засегната от финансовата криза, отколкото Съединените щати и Обединеното кралство. Нейните домакинства са госта по-малко свързани с финансовите пазари, а последните не са толкова развити и усложнени. Публичните финанси бяха в по-добро състояние; общият дефицит на групата страни от еврозоната беше 0,6% от БВП през 2007 г. срещу близо 3% в Съединените щати, Обединеното кралство или Япония. Но еврозоната страдаше от задълбочаване на дисбалансите – страните от Севера (Германия, Австрия, Холандия, скандинавските страни) задържаха заплатите и вътрешното търсене, като трупаха излишъци във външнотърговския обмен, докато страните от Юга

(Испания, Гърция, Ирландия) регистрираха мощен растеж, подсилен от относително ниски лихвени равнища спрямо темповете на растеж, като същевременно трупаха дефицити във външнотърговския стокообмен.

Когато кризата тръгна от Съединените щати, последните се погрижиха да приложат реална политика за бюджетно и валутно възстановяване, като същевременно инициираха мерки за затягане на финансовата регуляция. Европа, напротив, не успя да приложи достатъчно реактивна политика. Между 2007 и 2010 г. бюджетният тласък се равняващ на около 1,6% от БВП в еврозоната, 3,2% в Обединеното кралство, 4,2% в Съединените щати. Еврозоната изпита по-скоро нарастване на дефицитите, отколкото резултати от активна политика.

Същевременно Комисията продължи да налага процедури за прекомерен дефицит срещу държавите членки, при което в средата на 2010 г. практически всички страни от еврозоната бяха засегнати от тях. Тя поиска държавите членки да се ангажират да сведат дефицита под 3% в срок до 2013 или 2014 г., независимо от постигнатото икономическо развитие. Европейските инстанции продължиха да изискват реструктивни политики по отношение на заплащането на труда, както и преразглеждане на публичните пенсионни и здравни системи, създавайки очевидния риск континентът да застане още по-продължително в депресията, а отношенията между държавите да се изострят. Тази липса на координация и най-вече отсъствието на същински европейски бюджет, който би позволил реална солидарност между държавите членки, подтикна финансовите оператори да се отклонят от еврото, гори да спекулират отворено срещу него.

За да може еврото реално да защитава европейските граждани срещу кризата, поставяме на разискване две мерки:

Мярка №18 – да се осигури реална координация на макроикономическите политики и съгласувано намаляване на външнотърговския дисбаланс между европейските страни.

Мярка №19 – да се компенсира външнотърговският дисбаланс в Европа чрез създаване на Банка за плащания (организираща сключването на заеми между европейските страни).

Мярка №20 – в случай че кризата доведе до отказ от еврото и докато бъде създаден европейски бюджет (*вж. по-горе*), да се установи вътрешноевропейски валутен режим (*обща валута от типа „банк-кор“*), който да организира възстановяването на външнотърговския баланс между европейските страни.

**Фалшива очевидност №10:
гръцката криза най-сетне позволи да се напредне по
пътя към икономическото правителство и същинската
европейска солидарност**

От средата на 2009 г. финансовите пазари започнаха спекула с дълговете на европейските страни. Общо взето, значителният ръст на дълга и на публичния дефицит в световен мащаб не доведе (все още) до нарастване на лихвите по дългосрочните заеми – финансовите оператори смятат, че централните банки ще запазят задълго реалните лихви на ниво, близко до нулата, и че не съществува риск от инфлация, нито от неплатежоспособност на голяма държава. Но спекулантите си гадоха сметка за слабостите в организацията на еврозоната. Докато правителствата на другите развити държави могат все още да получават финансиране от своята Централна банка, страните от еврозоната се отказаха от тази възможност и при необходимост от финансиране на дефицитите зависят изцяло от пазарите. Именно по тази причина спекулата започна да се развира срещу най-уязвимите страни от зоната – Гърция, Испания, Ирландия.

Европейските инстанции и правителствата реагираха със закъснение, като не искаха да се създада впечатление, че страните членки разполагат с безграница подкрепа от страна на своите партньори, и желаеха да санкционират Гърция, виновна, че с помощта на „Голдман Сакс“ е прикрила реалните стойности на своя дефицит. Но през май 2010 г. все пак на ЕЦБ и държавите членки се наложи да създадат по спешност Фонд за финансова стабилност, за да покажат на пазарите, че на застрашените страни ще бъде оказана неограничена помощ. В замяна на това последните трябваше да приемат планове за безпрецедентни бюджетни ограничения, които ще ги осъдят на рязко свиване на икономическата дейност и на продължителна рецесия. Под наляска на МВФ и на Европейската комисия Гърция трябва да приватизира обществените услуги, а Испания да смекчи регулатцията на трудовия пазар. Дори Франция и Германия, които не са подложени на спекула, съобщиха за налагането на ограничителни мерки.

При това търсенето в Европа въобще не е прекомерно. Публичните финанси са в по-добра ситуация, отколкото в Съединените щати или Великобритания и позволяват маневриране в рамките на бюджета. Необходимо е липсата на равновесие да се смекчи чрез прилагане на съгласувани мерки: страните с излишъци от Северна и Средна Европа да водят експанзионистични политики – увеличаване на

заплатите, на социалните разходи и т.н., за компенсиране на рестриктивните политики на страните от Южна Европа. Като цяло бюджетната политика в еврозоната не бива да бъде рестриктивна, докато европейската икономика не почне да се доближава със задоволителни темпове до пълна заетост.

Но днес привържениците на автоматична и рестриктивна бюджетна политика в Европа разполагат за съжаление с укрепнати позиции. Гръцката криза позволи да се забравят същинските източници на финансовата криза. Тези, които приеха да подкрепят финансово страните от Юга, искат в замяна втвърдяване на Пакта за стабилност. Комисията и Германия искат да наложат на всички страни-членки целта за балансиран бюджет да бъде вписана в техните конституции, а бюджетната им политика да бъде надзирavana от комитети на независими експерти. Комисията иска да подложи страните на продължителна терапия на ограничения, за да се сведе държавният дълг под 60% от БВП. Ако съществува напредък към европейско икономическо правителство, то той води към правителство, което вместо да отслаби „менгемето“ на финансите, желае да наложи ограничения и да задълбочи „структурните“ реформи в ущърб на социалната солидарност във всяка отделна страна и между страните.

Кризата изкушава финансовите елити и европейските технократи да приложат „шокова стратегия“, като се възползват от кризата, за да радиализират неолибералната програма. Но тази политика не разполага с големи шансове за успех:

- Намаляването на публичните разходи ще ограничи необходимите на европейско ниво усилия за поддържане на разходите за бъдеще време (наука, образование, семейна политика), които биха помогнали на европейската промишленост да се укрепи и да инвестира в перспективни сектори (зелена икономика).

- Кризата ще даде повод за въвеждане на силни ограничения на социалните разходи – неуморно преследвана цел от привържениците на неолиберализма – с рисък да се постави под заплаха социалното сближаване, да се намали реалното търсене, да се насърчават домакинствата да спестяват за пенсия и здравеопазване, влагайки средствата си във финансовите институции, отговорни за кризата.

- Правителствата и европейските инстанции отказват да приемат по пътя на хармонизация на фискалните закони, които би позволили по-високо облагане на финансния сектор, големите имоти и високите доходи.

- Европейските страни въвеждат неотклонно рестриктивни бюджетни политики, които ще възпирам расмежка. Данъчните при-

ходи ще намаляват. Бюджетното салдо няма да бъде подобрено, коефициентът на задлъжността ще се влоши, спокойствието на пазарите няма да бъде осигурено.

- Не всички европейски страни, предвид разнообразието на техните политически и социални култури, се подчиниха на желязната дисциплина, въведена с Договора от Маастрихт; не всички от тях ще се подчинят на затягането му, което се подготвя в момента. Съществува реален риск от предизвикване на динамика на всеобщо обръщане към вътрешните задачи на всяка отделна страна.

За осигуряване на напредък към същинско икономическо правителство и европейска солидарност поставяме на разискване две мерки:

Мярка №21 – разработване на европейски фискални норми (такса въглерод, данък печалба и гр.) и същински европейски бюджет с цел съгласуване на икономиките и уеднаквяване на условията за достъп до обществените и социалните услуги в различните държави-членки на базата на най-добрите практики.

Мярка №22 – га се пристъпи към осъществяване на широк европейски план, финансиран чрез публичен заем от населението с ниска, но гарантирана лихва и/или чрез създаване на пари от ЕЦБ с цел екологично преустройство на европейската икономика.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

*Да се подложи на разискване икономическата политика,
да се начертаят пътища за преосноваване
на Европейския съюз*

Европа се изграждаше от три десетилетия насам на технократична база, изключваща населението от разискването на икономическата политика. Неолибералната доктрина, почиваща на незашитимата днес хипотеза за ефективност на финансовите пазари, следва да бъде изоставена. Необходимо е га се разкрепости пространството за други възможни политики и га се разискват предложения за алтернативни и смислени предложения, възприращи властта на финансите и осигуряващи хармонизация при по-нататъшното развитие на европейските икономически и социални системи. Това предполага съвместно използване на значителни бюджетни ресурси, осигурени от въвеждането на силно преразпределяща европейска фискална система. Само при такива условия проектът за европейско изграждане ще може да се наядва на възстановяване на народната демократична легитимност, която днес му липсва.

Естествено, не е реалистично да си представим, че 27 страни ще решат едновременно да извършат подобен разрыв в методите и целите на европейското изграждане. Европейската икономическа общност започна с шест страни – преосноваване на Европейския съюз също ще премине през фаза на споразумение между няколко страни, желаещи да проучат алтернативни пътища. Успоредно с осъзнаване на все по-очевидните катакстрофални последици от възприетите днес политики дебатът по алтернативите ще се развие навсякъде в Европа. Социални борби и политически промени ще се извършат с различни темпове в различните страни. Национални правителства ще взимат новаторски решения. Тези, които пожелаят, ще трябва да приемат засилено сътрудничество, за да прибягнат до смели мерки в областта на финансовата регуляция, фискалната или социалната политика. Със своите конкретни предложения те ще подадат ръка на другите народи, които също да се присъединят към развитието.

Ето защо ни изглежда важно да очертаем и поставим за разискване още сега големите насоки на алтернативните икономически политики, които ще направят възможно това преосноваване на европейското изграждане.

*1 септември 2010 г.
Превод Станимир Делчев*